

Suriye 2013

Nebi Miş

[Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi]

Ömer Behram Özdemir

[Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi]

Özet

2013 Suriye’de iç savaşın daha kanlı ve daha çetrefilli bir hale evrildiği yıl olmuştur. Muhalif gruplar arasında Nusret Cephesi başta olmak üzere İslamcı çokça yeni grup savaşa dahil olurken rejim yanında da Hizbullah ve Irak kökenli Şii milis güçleri yeni aktörler olarak belirmiştir. PYD’nin kuzey Suriye’de hakimiyet altında tuttuğu bölgelerde tek taraflı özerklik ilanı ve Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) örgütünün hakimiyetini arttırması gibi gelişmeler 2013’e damgasını vurmuştur. Ağustos’ta Şam’da meydana gelen kimyasal saldırının ardından Suriye rejimine artan baskılar müdahale seçeneğini gündeme getirse de İran, Rusya ve Çin gibi Esed yönetiminin yanında bulunan aktörlerin araya girmesiyle Esed rejiminin elindeki kimyasal silahların imhasına dair bir anlaşma ile operasyon olasılığı bertaraf edilmiştir. Savaşın sürekli artan bilançosunda ölü sayısının yanında aynı hızla artan mülteci dalgaları savaşın uluslararası bir sorun olmaya doğru yol aldığını göstermiştir. Türkiye hem karşılaştığı mülteci dalgasının kesilmesi hem de Reyhanlı saldırısı gibi saldırıların tekrar yaşanmaması için Esedsiz çözümde diretmenin yanında Suriye muhalefetine de çok parçalı yapıdan kurtulması için çaba göstermiştir. Bu çalışmada 2013 yılında Suriye’de yaşanan askeri, siyasi ve sosyal gelişmeler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Esed ■ Kimyasal Saldırı ■ Hizbullah ■ SMDK ■ Nusret Cephesi

Syria 2013

Abstract

Developments in 2013 made Syrian conflict much more bloody and complicated. Islamist groups became important figures on the both side of the war with the rising of Islamist groups in rebel side –especially Jabhat al-Nusra- and Hezbollah’s intervention on behalf of the Assad regime. At the meantime situation in northern Syria entered a new phase because of PYD’s declaration of autonomy and expansion of Islamic State in Iraq and al-Sham (ISIS). With the chemical attacks in Ghouta, Damascus in August an US intervention on Syria was again on the table. But with diplomatic efforts of the allies of Assad like Iran, Russia and China process end with a deal on the disarmament Assad regime with chemical weapons. Meanwhile Turkey was still defending that future of Syria should not include Bashar Assad. Turkey, in fear of possible rising of refugee crisis and new inside attacks like Reyhanlı continued its non-Assad Syria solution and tried to unify rebels for more international help. In this article military, political and social developments of Syria in 2013 will be focused.

Keywords: Assad ■ Chemical Attack ■ Hezbollah ■ Syrian National Coalition ■ Jabhat al-Nusra

Giriş¹

Suriye 2013 yılına, BM verilerine göre ordu birlikleriyle silahlı muhalifler arasındaki çatışmalarda en az 70 bin kişinin hayatını kaybettiği, yaklaşık bir milyon sivilin evlerini terk ettiği ve komşu ülkelerdeki kamplarda yaşamaya başladığı, ayrıca iki buçuk milyon kişinin de ülke içinde yer değiştirmek zorunda kaldığı bir atmosferde girmiştir.² Diğer taraftan ABD, AB ve bölge ülkeleri Esed rejimine karşı ambargoları genişletirken, çok sayıda ülke de Şam'la diplomatik ilişkileri kesmiş ve Suriye'nin Arap Birliği üyeliği askıya alınmıştır. Muhalifler örgütlenme konusunda ilerleme sağlasalar da rejime karşı etkin bir muhalefet yapısını oluşturamamıştır. Batılı güçler Suriye muhalefetine silahlandırılmasına yönelik bir tutum geliştirme yönünde ortaklaşamamışlar; Rusya, Çin ve İran ise Şam yönetiminin yanında yer almaya devam etmişlerdir.

2013 yılında, Türkiye'nin Suriye politikasında bir önceki yıl inşa ettiği devamlılık unsurları daha da belirgin hale gelmiştir. Bu bağlamda Ankara, Suriye'de daha etkin bir uluslararası eylemlilik üzerine ısrarını devam ettirmiştir. Suriye muhalefetine daha organize olması için yardımlarını sürdüren AK Parti iktidarı, doğrudan askeri destek için uluslararası topluma çağrılarını yinelemiştir. Türkiye insani yardım koridorunun açılması ve uçuşa yasak bölgenin oluşturulması konularını özellikle gündeme taşıyarak, Suriye'de akan kanın bir an önce durdurulması için yoğun çaba sarf etmiştir. Ankara, Suriye'den gelen mültecilere yönelik açık kapı politikasını devam ettirmiş, insani krizin hafifletilmesi için istikrarlı bir siyaset izlemiştir. Diğer yandan da Türkiye-Suriye sınırında sıcak çatışmaların beraberinde getirdiği hareketlilik sonucu ortaya çıkan gerilimli süreçle yüzleşen Erdoğan hükümeti, önce Cilvegözü ardından da Reyhanlı'da gerçekleşen patlamalarla birçok insanın hayatını kaybetmesiyle yaşanan krizleri hem iç politik alanda hem de

bölgesel düzlemde yönetmeye çalışmıştır. Son olarak Türkiye, Baas rejiminin tüm tacizlerine rağmen sıcak savaşa girmeme konusunda dikkatli bir politika izlemiştir.

Uluslararası Aktörlerin Eylemsizlik Stratejisi

ABD, Suriye’de yaşanan iç savaş konusunda en başından itibaren, müdahaleye sıcak bakmayan bir pozisyon belirledi. Beyaz Saray’ın Suriye politikasındaki kararsızlığını ve düşük yoğunluklu tutumu, Kasım 2012’de yapılacak başkanlık seçimlerine bağlansa da seçimden sonra 2013 yılında da bu pozisyonunda köklü bir değişikliğe gidilmedi.³ Washington yönetimi, Suriye’de kimyasal silah kullanımını “kırmızı çizgi” olarak belirlemiş, Suriye’de rejim muhaliflerine yardım konusunu ise sürekli gündemde tutmuştur. Ayrıca bu grupları “Suriye’nin resmi temsilcisi” olarak tanıma konusunu, Şam politikasının öncelikleri olarak belirlemiştir. Ancak, Obama yönetiminin 2013 yılı Suriye politikasının genel çerçevesi, bir askeri müdahale opsiyonundan uzak bir şekilde cereyan etmiştir. Başkan Obama ikinci kez seçilmesinin ardından ilk dış gezisini Ortadoğu’ya gerçekleştirmiş ancak bu gezinin ana gündemini ise daha çok İsrail’in bölgesel güvenliği ve İran’ın nükleer silah programının önlenmesi bağlamında İran’la ilişkilerin seyrinin geleceği oluşturmuştur.⁴ Bu gezi ile birlikte Suriye’ye yönelik askeri bir müdahale seçeneğinin masada olabileceği beklentisi ise boşa çıkmıştır.

Washington yönetiminin 2013 yılında da Suriye politikasını belirlerken asıl üzerinde durduğu konu, Suriye iç savaşı başta olmak üzere bölgedeki istikrarsızlığın, çatışma ve krizin giderek çevreye yayılması ve El-kaide gibi örgütlerin kendilerine bölgede alan açması riskiydi.⁵ ABD’nin, Esed’e muhalif kanadı desteklemesine rağmen uzun süre etkili bir yardımda bulunmaması da bu tutumun bir yansımasıydı. Ancak 2013 Şubat’ında Dışişleri Bakanı John Kerry, Roma’da gerçekleştirilen Suriye’nin Dostları Grubu toplantısında, Suriye’deki muhalif gruplara “öldürücü nitelikte olmayan” 60 milyon dolarlık yardımda bulunacağını açıklaması önemli bir adım olarak değerlendirmek mümkündü.⁶ Diğer taraftan savaşın giderek şiddetlenmesi üzerine, Dışişleri Bakanı Kerry’nin Nisan ayında Türkiye ziyareti sırasında yapılan yardımların miktarının yaklaşık iki katı kadar arttırılacağını açıklaması da diğer önemli bir gelişmeydi.⁷ 22 Mayıs 2012 tarihinde ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi’nin, Suriyeli muhaliflere yapılacak olan yardımları içeren tasarıyı onaylaması ise Washington’ın Suriye politikasında daha aktif bir politika izleyeceğine yönelik beklentileri de yeniden arttırmıştı.⁸

ABD’nin Suriye’ye yönelik tavrını belirleyebilecek en önemli unsur, rejimin kimyasal silah kullanmasıydı. 19 Mart’ta Han el-Assal, 13 Nisan’da Şeyh Maksud saldırılarında rejimin muhaliflere karşı sarın gazı kullandığına dair iddialar, ABD’nin Suriye’ye yönelik askeri seçenek ihtimallerinin kamuoyunda tartışılmasını sağladı. Ancak ABD’nin Suriye politikasını yeniden gözden geçirmesini sağlayan gelişme 21 Ağustos’ta muhaliflerin kontrolündeki Doğu

Guta'ya yapılan kimyasal saldırıda yüzlerce sivilin yaşamını kaybetmesiydi. Obama'nın, daha önce Suriye'de kimyasal silah kullanılmasının kendileri için "kırmızı çizgi" olduğunu ifade etmesi⁹ ABD'yi bu konuda harekete geçirmeye zorlayacaktı. Saldırının hemen ardından Obama yönetiminden yapılan açıklamalar muhtemel bir saldırı sinyali barındırdığı için¹⁰ Amerikan kamuoyunda saldırının hangi şekilde gerçekleşeceği, süreci ve hangi silahların kullanılacağı gibi hususlar tartışıldı. Ancak, Amerikan Kongresi'nin Suriye'ye sınırlı bir müdahaleyi gündeme aldığı bir süreçte, Rusya'nın arabuluculuğu ile Şam yönetiminin kimyasal silahları teslim edeceğini deklare etmesi, ABD yönetimini doğrudan bir müdahaleden vazgeçirdi.¹¹

İngiltere ve Fransa'nın öncülüğünde muhalefetin silahlandırılması önerileri (Avrupa Birliği) AB zirveleri başta olmak üzere birçok uluslararası toplantıda tartışıldı. İngiltere ve Fransa, savaş ilerledikçe Rusya ve İran'dan destek alan Esed rejiminin gücüne karşı, uluslararası toplumdan silah konusunda yardım görmeyen muhalefetin gittikçe zayıfladığını dile getirmekteydiler. Dolayısıyla İngiltere ve Fransa'ya göre askeri yardım seçeneklerinde bir an önce karar verilmeliydi.¹² Almanya ise bu tartışmaların yoğunlaştığı dönemde, askeri yardımdan daha çok insani yardım konusunu gündeme getirmişti. Almanya'nın askeri yardıma karşı insani müdahaleyi gündeme getirmesi, Esed rejimine yönelik müdahale seçeneklerindeki isteksizliğinin bir sonucuydu. Pozisyonunu gerekçelendirirken kullandığı meşruiyet taktiği ise askeri silah yardımının bölgede silahlanmayı artıracığı üzerine bina edilmişti. Berlin'e göre, herhangi bir askeri yardım, Esed rejimine Rusya ve İran'ın daha fazla silah yardımını gündeme getirecekti.¹³

Rusya, Suriye politikasını, en başından itibaren meselenin uluslararası bir sorun olarak ele alınmasından ziyade, bir iç mesele olarak tartışılması üzerine inşa etti. Esed rejiminin Arap Ligi Barış Girişimi ve BM gözlemci misyonunu ülkeye kabul etmesini ve Cenevre Bildirisi'nin ardından muhalefetle görüşmek için bir müzakereci atamasının olumlu adımlar olduğunu ama Batı tarafından ciddiye alınmadığını vurgulayan bir pozisyon belirledi.¹⁴ Rusya bir yandan silahlı yöntemlerle Suriye'de sorunun çözümünün zor olduğunu, bu sebeple müzakere yapılması gerektiğini dile getirirken; diğer yandan Suriye rejimine silahlı yardımda bulunmaya devam etti.

Putin yönetimi, Suriye'de yaşanan şiddetin kaynağının yalnızca rejim olmadığını, muhalefetin de eşit derecede sorumlu olduğunu belirterek ABD'nin, Esed muhaliflerinin şiddet eylemlerini görmezden gelerek çifte standart uyguladığını sürekli gündemde tuttu.¹⁵ Özellikle BM'nin Suriye'de kimyasal silah kullanıldığını kesinleştirmesi sonrasında, 19 Mart'ta Han el-Assal saldırısında kullanılan sarin gazını rejimin değil muhaliflerin kullandığını iddia ederek bir anlamda 21 Ağustos'ta yüzlerce sivilin öldüğü kimyasal saldırının da muhalefet tarafından yapıldığına yönelik bir algı oluşturmaya çalıştı.¹⁶ Bu sebeple gerek kimyasal silah meselesinde gerekse de sürecin geri kalan kısmında Suriye rejimine yönelik başta BM olmak üzere pek çok platformda yaptırım gücü olan kararlar alınmasını engellemeye devam etti.

Moskova, şiddetin sona ermesi için tarafların anlaşmasından başka nihai bir çözümün mümkün olmayacağı üzerine Suriye politikasını inşa etti. Bu amaçla 2. Cenevre Konferansı'nda tarafların masaya oturması gerektiğini, yıl içindeki tüm uluslararası toplantılarda dile getirdi. Bu bağlamda Cenevre-2'ye Suriye'de rejimin ve muhalefetin yanı sıra İran'ın da masada olması gerektiğinde ısrarcı oldu. Bu bağlamda Suriye'deki iç savaş konusunda Çin ve İran'la inşa ettiği ortak pozisyonun devam etmesi için özel çaba harcadı.¹⁷ Suriye rejimine silah satmasını eleştiren ülkelere, uluslararası antlaşmaları ihlal etmediğini her defasında yineleyerek, rejimin elini askeri olarak güçlendirme politikasından vazgeçmedi.¹⁸

Türkiye'nin Esed'siz Suriye Israrı

Türkiye, Suriye'ye yönelik siyasetinin temelinde yatan "Esed rejiminin devrilmesi" konusunda 2013 yılında da gerekli desteği alamamıştır. Ankara'nın Esed'siz geçiş hükümeti yönünde bir iradenin ortaya çıkması için muhaliflere etkili bir yardımın yapılması politikasına karşı, ABD yönetimi Suriye'de rejimin devrilerek yeni bir düzen kurulmasından ziyade krizin yönetilmesi ve bölgesel etkilerinin sınırlandırılmasına odaklanan bir politika izlemiştir.¹⁹ Diğer taraftan hem Suriye'nin Dostları Grubu'nda hem de Çekirdek Grup'ta, Suriye'de krizin sonlandırılmasına yönelik gündem ve perspektif farklılığı Türkiye'nin diplomatik çabalarını da zorlaştırmıştır. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinin soruna yönelik aktif bir tutum almamaları ve sorunun çözümünü zamana yaymaları Esed rejimini katliamlar konusunda cesaretlendirmiştir. İran'ın Suriye'yi bölgede hareket alanını ve nüfuzunu genişleteceği bir ülke olarak görmesi, Baas rejimine yönelik koruyuculuğunu ve desteğini sürekli hale getirmiştir. Rusya Ortadoğu siyasetine müdahil olma konusunda Suriye'yi bir fırsat olarak görmekte, dolayısıyla BM Güvenlik Konseyi'nde Şam yönetimine karşı girişimleri veto etmektedir.

2013 yılına girerken, 6 Ocak'ta Suriye Devlet Başkanı Beşar Esed, üzerinde baskının artmasıyla, yeni bir barış planını gündeme getirdi. Beş aşamalı bir süreci içeren barış planının ilk aşaması, silahlı muhalefete yapılan uluslararası yardımların durdurulması ve savaş nedeniyle göç eden Suriye vatandaşlarının evlerine dönmesinin sağlanması üzerinedir. İkinci aşamada, özellikle Türkiye sınırından muhalif savaşçıların geçişinin engellenmesi istenmekteydi. Üçüncü aşamada, muhalefet ile görüşmeler başlatılacak ve geniş katılımlı bir konferans ile yeni bir "misak-ı milli" oluşturulacaktı. Dördüncü aşamada, kabul edilen sınırlar üzerinde egemen olacak "Milli Birlik Hükümeti" kurulması halk oyuna sunulacaktı. Son olarak da genel af ilan edilecek ve geçiş dönemi planlanacaktı.²⁰

Esed rejimi protestoların başladığı ilk günlerden itibaren halkın talebi olan siyasi reformları gerçekleştirmeyi reddetmiş ve gösterileri askeri müdahale ile bastırmıştı. İki yıl süren kanlı çatışmaların ardından Esed'in vadedtiği reformlar her ne kadar yeni anayasa yapımı ve genel af gibi açılımları

içerse de kendi iktidarının devamını öngörüyordu. Esed'in reform paketini açıkladığı konuşmasında ülkesinde yaşananları “iç mesele” olarak nitelendirmesi, barış planının “Suriye’ye ihanet etmeyenler” olarak nitelendirdiği muhalefetin sadece bir kısmını kapsıyor oluşu ve Esed'in uluslararası arabuluculuk tekliflerini reddedeceğini bildirmesi, reform paketinin ülkedeki durumu değiştirmeye yönelik bir çabanın ürünü olmadığına bir işareti olarak yorumlandı.²¹

Bu plan Türkiye’de ve uluslararası kamuoyunda Esed rejiminin “zaman kazanma çabası” olarak değerlendirildi. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Esed'in asıl amacının “hedef saptırmak” olduğunu belirterek, rejimin tek çaresinin halkın iradesine göre davranmak olduğunu belirtti.²² Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ise, Esed'in reform planını “boş vaat” olarak değerlendirdi ve Suriye muhalefetine mensup bir aktör olarak tanınmadığı sürece barış için ilerleme sağlanamayacağını altını çizdi.²³ Türkiye’nin barış planına yönelik tutumu Avrupalı aktörlerin tutumu ile örtüşmekteydi. Bu anlamda, Avrupa Birliği Dış Politika Şefi Catherine Ashton Esed'in görevi bırakarak siyasi geçiş sürecinin önünü açmasını isterken, İngiltere Dışişleri Bakanı William Hague de Esed'in ülkedeki şiddetin sorumlusu olduğunu ve boş vaatlerle kimseyi kandıramayacağını ifade etti.²⁴ Diğer taraftan Suriye muhalefetine siyasi temsilcilerinden Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu da (SMDK) yaptığı açıklamada Esed'in planının herhangi bir siyasi çözüm getirmekten uzak olduğunu belirtmiş ve Esed'in atması gereken ilk adımın görevden ayrılmak olduğu vurgulanmıştır.²⁵

Türkiye yıl içinde yapılan tüm uluslararası toplantılarda Suriye’nin geleceğini gündem haline getirmeye çalışmış ve sorunu sahiplenmeye devam etmiştir. Türkiye 1-3 Şubat’ta gerçekleştirilen 49. Münih Güvenlik Konferansı’nda Suriye’nin geleceği ile ilgili Esed’in barış planının bir aldatmacadan ibaret olduğunu bir kez daha vurgulanmıştır.²⁶ Ayrıca bölgesel sahiplenme boyutunu da sürekli gündemde tutan Ankara 6-7 Şubat tarihleri arasında yapılan 12. İslam İşbirliği Teşkilatı Zirvesi’ne Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile katılmış, gerçekleştirilen temaslar neticesinde Türkiye, Mısır, İran ve Suudi Arabistan’ın yer alacağı bir mekanizmanın kurularak Suriye’ye dair bölgesel çözüm geliştirilmesi için çaba sarf edilmesinde öncü rol oynamıştır.²⁷

Cenevre-2’ye Hazırlık Çalışmaları

Birinci Cenevre Konferansı’nın yapıldığı Mayıs 2013’ten itibaren ikinci konferansın toplanması için çabalar yoğunlaşmış ancak konferansın toplanma tarihi sürekli ertelenmiştir. Toplantının sürekli ertelenmesinde Suriye muhalefetine toplantıya katılıp katılmayacağı başta olmak üzere, diğer katılımcılarla ilgili bir mutabakatın sağlanamaması etkili olmuştur. Bu anlamda 2013 yılı içerisinde Suriye’nin Dostları Grubu ve Suriye’nin Dostları Çekirdek Grubu toplantılarında Türkiye, Suriye muhalefeti ile diğer uluslararası toplum arasında köprü vazifesi görmüştür.

Birinci Cenevre Konferansı'nın ardından Mayıs 2013'ten itibaren ikinci konferansın toplanması için çabalar yoğunlaşmış, hazırlık çalışmalarının tümüne Türkiye etkin bir şekilde katılmıştır. Ancak Türkiye'nin de yoğun çabasına rağmen, konferansın toplanma tarihi sürekli ertelenmiştir. Sürekli ertelenmesinin en önemli nedenlerinden biri, Suriye muhalefetine dair dayanıklılığı ve rejime alternatif oluşturabilecek bir güce ve yapıya ulaşamamasıydı.²⁸ Diğer önemli bir neden katılımcılarla ilgili bir mutabakatın sağlanamamasıydı. Bu süreçte Ankara'nın belirginleşen rolü, Suriye muhalefetine dair belirli bir ajanda etrafında konsolide ederek, Cenevre-2'ye hazırlamaktı.

Suriye'nin Dostları Grubu'nu ilk organize eden ülkelerden biri olan Türkiye, bir önceki yılda olduğu gibi, Suriye'nin Dostları Grubu ve bu grubun içinden daha hızlı hareket etmek ve etkin karar alabilmek için oluşturulan Suriye Halkının Dostları Çekirdek Grubu toplantılarında çözüme yönelik uluslararası toplumun eylemliliğe geçmesi konusunda yoğun bir diplomasi trafiği yürütmüştür. Bu bağlamda, 28 Şubat'ta Roma'da, 21 Nisan'da İstanbul'da, 23 Mayıs'ta Ürdün'de, 22 Haziran'da Katar'da, 26 Eylül'de New York'ta ve 22 Ekim'de Londra'da Suriye'nin Dostları Grubu ya da Çekirdek Grubu toplantıları yapılmış; Cenevre-2'ye hazırlık niteliğinde olan bu toplantıların ana gündemlerini Suriye muhalefetine yardım ve muhalefetin dayanıklılığını gidermeye yönelik çabalar oluşturmıştır. Diğer taraftan, Suriye krizinin bölgeye yayılma riski, Suriye'de ortaya çıkabilecek “radikal” akımların nasıl kontrol edileceği gibi konular da bu toplantıların gündemine dahil edilmiştir.

22 Ekim 2013'te Londra'da Suriye'nin Dostları Çekirdek Grubu'nu oluşturan 11 ülkenin dışişleri bakanlarının katılımıyla gerçekleştirilen toplantı diğerlerine göre daha fazla önem arz etmekteydi.²⁹ Suriye Ulusal Koalisyonu'nun (SUK) toplantıya katılmasında Dışişleri Bakanı Davutoğlu özel bir çaba harcamıştır. SUK'un bu toplantıya katılması ve toplantı sonucunda Suriye'de çözümün ortaya çıkarılabilmesi için üç aşamalı bir yol haritasını benimsemesi bu bağlamda önemliydi. Bunlardan ilki, Cenevre-2'ye giderken Suriye muhalefeti ile yapılacak çalışmalardı. Suriye muhalefetine tek çatı altında toplanması ve görüş ayrılıklarının minimize edilmesinde önemli bir mesafe kat edilmişti. İkincisi ise Cenevre müzakereleri devam ederken tüm farklı aktör ve tarafların ortaklaşa yürüteceği faaliyetlerdi. Bu faaliyetlerin temelinde, pozisyonlardaki farklılıkların en aza indirilmesi birincil amaçtı. Üçüncüsü ise müzakerelerin sonucunda, tam yetkiye sahip bir geçiş hükümetinin kurulması ve tüm siyasal temsilin geçiş hükümetine devredilmesi idi.³⁰

Türkiye, 2013 yılı içerisinde yapılan uluslararası toplantılarda Suriye muhalefeti ile diğer ülkeler arasında kolaylaştırıcı bir pozisyonda iken, diğer taraftan da Cenevre-2 konferansına hazırlık sürecinde, 6 maddeden oluşan beklentilerini deklare ederek konumunu en net ortaya koyan ülke olmuştur. Bu bağlamda, Cenevre-1 konferansında kabul edilen maddelerin uygulanması, bir an önce Suriye'de yaşanan ölümlerin sonlandırılması, Suriye'de Cenevre anlaşmasının hayata geçmesinin ardından iktidarın değişerek tarafların temsil edildiği tam yürütme yetkisine sahip geçici bir hükümetin kurulması,

Suriye rejiminin meşruiyetini kaybettiğinin vurgulanması, Suriye'nin toprak bütünlüğü korunması ve Suriye'nin geleceğinin demokratik bir yapı üzerinden inşa edilmesi ve müzakerelerin ucunun açık olmaması Türkiye'nin netleşen pozisyonunun unsurları olarak belirmiştir. Ayrıca Cenevre-2 görüşmelerinde insani meseleler ve mülteciler konusunun bir parametre olarak tartışılması da Türkiye'nin ısrarıyla masaya getirilmiştir.³¹ Türkiye'nin uzun dönemdir dillendirdiği konuların büyük çoğunluğu Cenevre-2 toplantısına girdiği dönemde, uluslararası toplumun da ortaklaştığı konulardı. Ancak, tüm yoğun çabalara rağmen Cenevre-2 toplantısı 2013 yılında yapılamamış ve bir sonraki yıla kalmıştır.

Suriye'de Kimyasal Silah Kullanımı

Suriye'deki iç savaşın, 21 Ağustos'ta yüzlerce rejim karşıtı Suriyelinin kimyasal silah saldırısıyla öldürülmesinin ardından yeni bir boyuta geçtiği çokça dile getirilmiştir. Olayın ardından Türkiye, Suriye krizi konusundaki haklılığını bir kez daha ortaya çıktığının anlaşılması gerektiğini savundu. Ancak kimyasal silah kullanımı konusunda uluslararası aktörlerin farklılaşan pozisyonu, beklenenin aksine Esed iktidarına yeni bir manevra alanı açtı.

Saldırının hemen akabinde, hayatını kaybedenlerin rejim karşıtı olması sebebiyle, olayın sorumlusunun Esed iktidarı olduğuna yönelik güçlü bir görüş ortaya çıktı. Kimyasal silah saldırısı sonucunda 426'sı çocuk, 1429 kişinin öldürülmesi Suriye'ye yönelik askeri müdahale tartışmalarını yoğunlaştırdı.³² İddialar üzerine BM, bu iddiaları incelemeye karar verip 13 kişilik bir heyeti Suriye'ye gönderdi.³³ ABD yönetimi, bu saldırıların ardından Esed'in "binlerce insanını gaz ile öldüren bir katil ve eşkiya" olduğunu belirterek kimyasal silah kullanımının Washington'un "kırmızı çizgi"sini oluşturduğunu dile getirdi. Böylece ABD, askeri müdahale seçeneğini de gündeme getirmiş oldu.³⁴ Ardından da Amerikan Senatosu askeri operasyonu öngören tasarıyı onayladı.³⁵ Ancak izleyen süreçte, Washington müdahale konusunda aceleci davranmayarak BM'nin bölgedeki araştırmalarının neticelerinin beklenmesi gerektiği yönünde bir politika izledi.³⁶ İngiltere Parlamentosu askeri bir müdahaleyi reddederken,³⁷ Fransa askeri müdahalenin gerekliliğine dair çeşitli açıklamalar yapsa da müdahaleye gönülsüz yaklaştı.³⁸ Rusya'nın, kimyasal silah kullanıldığı yönündeki iddialar için "somut ve ikna edici kanıtlar"ın ortaya çıkarılmasına yönelik tutumu ise, Şam yönetimine zaman kazandırmanın bir yöntemi olarak değerlendirmek mümkündü.³⁹

Suriye'ye yönelik müdahalenin nasıl yapılacağına yönelik tartışmaların sürdürüldüğü bir dönemde, Rusya ve Çin'in müdahaleye karşı muhalefeti netleştirmesi, yeni bir seçeneği gündeme getirdi. Moskova öne sürdüğü yeni bir teklifle, Suriye'nin tüm kimyasal silahlarını devretmesi durumunda Washington'un müdahale seçeneğini yeniden gözden geçireceğini iddia etti. Böyle bir opsiyonun ortaya çıkmasıyla birlikte Esed, Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'ni imzalayacağını uluslararası kamuoyuna duyurdu.⁴⁰ Ardından

da Rusya'nın teklifini kabul edildi. BM ve Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü, Suriye'deki kimyasal silahların imhası için Eylül ayında bir takvim hazırladı. Buna göre kimyasal silah yapımında kullanılabilen tüm maddelerin 31 Aralık 2013 tarihinde Suriye'den çıkartılması karara bağlandı. BM Güvenlik Konseyi'nin oy birliği ile aldığı kararda, Suriye hükümetinin karara uymaması ve Suriye'de kimyasal silahların izinsiz transferi ya da bu silahların kullanılması halinde BM tüzüğü'nün 7. maddesi kapsamında Şam'a yönelik yaptırım ya da askerî müdahale biçiminde cezalandırıcı önlemler alınacağı da belirtilmişti. Suriye'de iç savaşın başlamasının ardından BM güvenlik Konseyi'nde ilk kez bir Suriye kararı konusunda taraflar mutabık olmuştu. Bu mutabakat her ne kadar önemli bir adım olarak değerlendirilse de Rusya'nın bastırması ile 7. Maddenin uygulanması için yeni bir karar tasarısının kabul edilmesi de şarta bağlanmıştı. Suriye'de kullanılan kimyasal silah Ayrıca, 30 Haziran 2014'e kadar ülke genelindeki bütün kimyasal silahların, stoklarının ve üretim tesislerinin imha edilmesi kararlaştırıldı.⁴¹

Esed yönetimi, BM'nin söz konusu kararının ardından 25 Ağustos 2013'te Ateşkesi kabul ederek BM kimyasal silah denetçilerinin gözlem yapmasına müsaade etti. Ancak heyetin bölgede hastaneleri ziyaret etmesi sırasında keskin nişancıların ateşine maruz kalması Baas rejiminin denetime çok da gönüllü olmadığını bir işaretiydi. BM gözlemci heyeti 16 Eylül 2013 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ne ilk raporunu sundu. Raporda "geniş ölçekte kimyasal silahlar kullanılmıştır" tespitiyle birlikte inceleme bölgesinde kimyasal maddede taşıyabilen çok sayıda karadan karaya roketin tespit edildiği belirtilerek buradan alınan roket parçalarında yapılan incelemelerde sarin gazının tespit edildiği açıklandı. Raporun tesliminin ardından açıklama yapan BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, ortaya çıkan sonucun ikna edici olduğunu vurgulayarak, söz konusu kullanımının şüpheye yer bırakmayacak şekilde "savaş suçu" olduğunu belirtti.⁴² Aralık ayında ise Suriye'de kimyasal silah kullanıldığı iddialarını araştıran BM gözlemciler heyeti nihai raporunu açıkladı. Raporda Suriye'nin 7 farklı bölgesinde inceleme yapıldığı ve en az 4 bölgede kimyasal silah kullanıldığı belirtildi. Raporda kimyasal silahların kimler tarafından kullanıldığı açık olarak belirtilmemişti. Ancak ABD ve İngiltere BM Büyükelçileri ve İnsan Hakları İzleme Örgütü⁴³ başta olmak üzere birçok uluslararası aktör, hem saldırının hemen ardından hem de rapordaki teknik detayların ortaya çıkmasının ardından, söz konusu saldırıyı gerçekleştirecek kapasitenin sadece Suriye ordusunun elinde olduğunu açıklamışlardır.⁴⁴

Türkiye'nin Suriye'deki kimyasal silahlar konusundaki tutumu ise ABD, İngiltere ve Fransa'dan farklıydı. Türkiye sorunun sırf bir kimyasal silah kullanımı sorunu olmadığını konvansiyonel silahlarla Esed rejiminin çok daha fazla insanı katlettiğini gündemde tutarak, uluslararası toplumun bir an önce harekete geçmesi gerektiğinde ısrarcı oldu. Türkiye ayrıca kısa süreli ve belirli hedeflere yönelik bir askeri müdahale tartışmalarının da sorunun çözümüne yönelik bir sonuç üretmeyeceğini özellikle vurguladı.⁴⁵ Ankara, Esed rejiminin kimyasal saldırıdan doğrudan sorumlu olduğuna yönelik hiç bir

şüphesinin olmadığını vurgulayarak uluslararası toplumu ikna etmeye çalıştı.⁴⁶ BM Güvenlik Konseyi'nin 27 Eylül 2013 tarihinde kabul ettiği 2118 sayılı kararın Suriye'de kullanılan kimyasal silahların uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu teyit etmesinin ardından TBMM Genel Kurulu, Suriye'ye ilişkin olarak Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve buna imkan sağlayan gerekli düzenlemelerin hükümet tarafından belirlenecek esaslara göre yapılması için hükümete verilen yetkinin süresinin bir yıl daha uzatılmasını kararlaştırdı.⁴⁷

Türkiye Sınırında Yaşanan Olaylar

Türkiye-Suriye sınırında sıcak çatışmaların beraberinde getirdiği hareketlilik 2013 yılında da sürdü. Sınırdaki meydana gelebilecek olası saldırılara karşı güvenlik güçleri yıl boyunca tedbiri arttırsa da sınırın karşı hattındaki otorite kaybından kaynaklanan istikrarsızlık, güvenlikle ilgili problemleri sürekli kılmıştır. Fakat Türkiye-Suriye sınırındaki gerginliği bir üst aşamaya taşıyan olaylar, Şubat ve Mayıs aylarında meydana gelen saldırılardır.

11 Şubat'ta Cilvegözü Sınır Kapısı'nda Suriye plakalı bombalı bir araçla gerçekleştirilen saldırıda 13 kişi hayatını kaybetti. Ekim 2012'de Türkiye-Suriye sınırında yaşanan çatışmalar sırasında Akçakale'ye düşen top mermisinin neden olduğu can kayıplarından sonra Cilvegözü saldırısı Türkiye'ye yönelik en büyük terör eylemiydi. Hükümet tarafından yapılan açıklamalarda ve genel kamuoyu algısında saldırının Baas rejimi tarafından gerçekleştirildiği ön plana çıktı. Saldırının yaklaşık bir ay sonra yakalanan, olayın Suriyeli failleri, patlamayı Suriye gizli servisi El-Muhaberat'ın yönlendirmesiyle gerçekleştirdiklerini itiraf ettiler.⁴⁸ Türkiye bu olay karşısında daha önce Akçakale ve F-4 krizinde olduğu gibi uluslararası toplumu Suriye'ye yönelik politika-sında daha somut adımlar atılması yönünde harekete geçirmeye çalıştı. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Victoria Nuland Türkiye'nin talep etmesi halinde NATO olarak gereken tüm desteği vermeye hazır olduklarını belirtse⁴⁹ de uluslararası toplum olayı kınamaktan öte bir tavır almamıştır.

İkinci büyük saldırı ise 11 Mayıs'ta Reyhanlı'da gerçekleşti. İki bomba yüklü aracın birbiri ardına patlatılması sonucu 53 kişi hayatını kaybederken, 100'ün üzerinde kişi yaralandı. Saldırının Suriye rejimiyle bağlantılı kaynaklar tarafından gerçekleştirildiği ihtimali bir hayli güçlü olsa da rejim ilk başta bunu inkar yoluna gitti. Başbakan Erdoğan'ın "olay rejimle alakalı. Muhaliflerle ilgisi yok. Rejim olayın arkasında. Rejimin Türkiye uzantıları var. Bu konuda da çalışmalar var."⁵⁰ sözlerine karşılık Suriye Enformasyon Bakanı Ümran el Zubi "bu Suriye hükümetinin yapacağı türden bir iş değildir, kimse yanlış suçlamada bulunmasın" diyerek olayın faillerinin rejim olmadığını iddiasını ileri sürdü.⁵¹ Rejimin hedef saptırmaya yönelik, olayın failleri ile ilgili muhalefet gruplarını işaret etmesi, Türkiye kamuoyu tarafından da iç politik alanda iktidar-muhalefet ilişkilerinin gerginleşmesini beraberinde getirdi. Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay'ın, "saldırıyı düzenleyen örgüt ve

mensuplarının Suriye’deki rejim yanlısı El-Muhaberat örgütüyle bağlantılı oldukları belirlenmiştir” açıklaması tartışmaları bir nebze azaltmıştır.⁵² Saldırıyı gerçekleştirenlerin arkasında Banyas katliamının da sorumlusu olan ve Baas rejimi ile birlikte hareket eden Mihraç Ural’ın olduğu sonradan güvenlik güçleri tarafından açıklanmıştır.⁵³

Bölgede yaşanan bu patlamaları Türkiye’ye karşı bir “meydan okuma” üzerinden değerlendirmek mümkündür. Çünkü saldırının zamanlaması Başbakan Erdoğan’ın ABD ziyareti öncesine denk getirilmişti. Erdoğan’ın ABD’li yetkililerle görüşmesinin birinci gündem maddesini Suriye konusu oluşturmakta ve bu bağlamda uçuşa yasak bölge ilanı, muhaliflere ağır silah yardımı ve doğrudan askeri müdahale seçenekleri bu görüşmede ele alınacak konular arasında bulunmaktaydı.⁵⁴ Türkiye bu saldırıların ardından 2012 yılında değiştirdiği angajman kuralları çerçevesinde sınırda daha yoğun güvenlik önlemlerini artırdı. Bu güvenlik önlemlerinin en net yansıması Eylül ayı içerisinde Suriye’ye ait bir helikopterin sınır güvenliğini ihlal ettiği gerekçesiyle Malatya’dan havalanan iki Türk jeti tarafından füzeyle vurulmasıydı.⁵⁵ Çünkü değişen angajman kuralına göre, sınırı ihlal eden veya tehdit eden Suriye hava araçlarına ateş edilebilecekti.

Türkiye’nin Suriye Muhalefeti ile İlişkileri

Türkiye’nin Suriye muhalefetine yönelik politikasının çerçevesini meşru muhalefetin dağınıklığının giderilmesi oluşturmuştur. Bu bağlamda yıl içinde Türkiye, Suriye’de kalıcı barışın sağlanması için muhalefet ile görüşmelerinin devam etmesine özel bir önem atfetmiştir.⁵⁶ Bu sebeple muhalefetin sivil kanadı ile yapılan görüşmeler en üst düzeyde gerçekleştirilerek, uluslararası platformlarda meşru muhalefetin desteklenmesi gerektiği sürekli vurgulanmıştır.

Muhalef ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu (SMDK), Suriye muhalefetinin sivil kanadı olarak nitelendirilebilecek bir yapılanma olarak Türkiye’nin resmi olarak muhatap aldığı oluşumdur. Türkiye, 19 Ocak’ta İstanbul’da SMDK’nın toplantısına ev sahipliği yaparak, geçiş hükümetinin kurulması çalışmalarının tartışılmasını sağlamıştır.⁵⁷ Ancak bu toplantıda, SMDK’nın homojen bir yapı olmaması ve grup içindeki çekişmelerin karar alma mekanizmasını yavaşlatması nedeniyle geçici hükümetin kurulması ertelenmiştir. Türkiye ayrıca, birçok Batılı ülke tarafından Suriye’nin meşru temsilcisi olarak tanınan SMDK’nın askeri kanadı olan Özgür Suriye Ordusu’na (ÖSO) teçhizat bağlamında yardımda bulunmuştur.

Suriye Ulusal Koalisyonu ile olan ilişkilerdeki en önemli gelişmelerden bir diğeri de koalisyonun Türkiye temsilciliği görevine eski Suriye Enerji Bakanı Abdo Hüsameddin’in atanmasıdır. Koalisyon böylece İstanbul’da bir ofis açarak ikili ilişkilerde daha hızlı görüşme yapabilme şansına kavuşmuştur. Fakat temsilciye, Fransa ve İngiltere’nin yaptığı gibi büyükelçi unvanının verilmemesi ve askeri yetkili atamasına sıcak bakılmaması Türkiye’nin ihtiyatlı bir yol takip ettiğinin de bir işareti olarak yorumlanmıştır.⁵⁸

Yıl içinde Suriye muhalefetine farklı unsurları arasındaki ilişkinin seyrinden de Türkiye, hem uluslararası düzeyde hem de iç politik alanda etkilenen bir konumdaydı. Bu durum bir taraftan Suriye'nin kuzeyinde *de facto* oluşumlarla PYD (Demokratik Birlik Partisi) ve IŞİD'in (Irak Şam İslam Devleti) kendi hakimiyet alanlarını oluşturarak Türkiye sınırında güvensiz bir ortamı oluşturmalarıyla ilgiliyken diğer taraftan Suriye muhalefetiyle PYD ve IŞİD'in oluşturduğu çatışma dinamiklerinden de kaynaklanmaktadır. PYD, Suriye'de iç savaşın yaşanmasıyla birlikte Baas rejiminin etkili olamadığı ve Kürtlerin yaşadığı bölgelerde özerk bölgeler oluşturarak, kendisine yakın olmayan Kürt muhalefeti başta olmak üzere diğer muhalif unsurları bölgeden dışlamıştır. Aynı zamanda Esed rejimi ile arasına herhangi bir mesafe koymarak rejimle bir çatışmaya girmemiş, çoğu zaman rejimden destek de görmüştür. Diğer taraftan PYD, El-Kaide ve ardından IŞİD'in bölgede hakimiyet alanını genişletmesinden endişelenen Batı'nın da desteğini arkasına almıştır. Türkiye, PYD'nin PKK'ya yakınlığını da göz önünde bulundurarak bu gruplarla mesafeli bir ilişki yürütmüştür. Ankara, kendi içinde Kürt meselesine dair çözüm sürecini yürütürken; diğer taraftan bu süreçle doğrudan ilgili olan ve süreci kesintiye uğratabilecek Suriye'nin kuzeyindeki otonom yapılanmalarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Kasım ayında PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde özerk yönetim kurduğunu açıklaması, Türkiye tarafından çekince ile karşılanmıştır. Ankara'ya göre, PYD'nin Suriye'de savaş bitmeden böyle bir oluşuma gitmesi, Esed'e karşı mücadele eden muhalif yapıları da olumsuz etkileyecektir. Zaman zaman PYD lideri Salih Müslim'le diyalog kanallarını işleten Ankara,⁵⁹ Müslim'den Esed yönetimi ile işbirliğini kesmesi, Suriye Ulusal Koalisyonu'yla entegre olacak şekilde müzakere yürütmesi, seçilmiş Suriye parlamentosu oluşana kadar hiçbir *de facto* oluşuma yönelmemeleri ve terör örgütlerini desteklememesi gibi isteklerde bulunmuştur.

PYD lideri Salih Müslim, çeşitli dönemlerde Türkiyeli yetkilerle görüşmesinin ardından Türkiye'nin hassasiyetlerini gözettiğini belirttiyse de⁶⁰ özellikle IŞİD'in bölgedeki hakimiyetini gittikçe artırması ve Irak Bölgesel Kürt Yönetimi (IBKY) ile ilişkilerinin gerginleşmesinin ardından, Türkiye'yi bölgede radikal örgütlere destek vermekle suçlamaktan da geri durmamıştır. Bu söylem Türkiye iç muhalefesinde hem uluslararası çevrelerde dillendirilmeye⁶¹ başlamasının ardından⁶² hükümet bu konudaki tutumunu netleştiren açıklamalar yapmak zorunda kalmıştır.⁶³ Bu bağlamda Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, buradaki radikalleşmeyi iki nedene bağlamıştır. Bunlardan ilki, uluslararası toplumun en başından itibaren Esed yönetimini gayri meşru ilan etmesine rağmen rejime dönük bir uluslararası yaptırımın uygulanamamış olmasıdır. İkincisi ise Esed rejiminin uygulamış olduğu politikalar⁶⁴ Türkiye en baştan itibaren böyle bir oluşumların yaşanabileceğini uluslararası platformlarda dile getirerek uluslararası aktörleri bir an önce harekete geçirmek için çeşitli inisiyatifleri başlatmış ya da Suriye'ye yönelik çözüm toplantılarında bu inisiyatiflerin daha etkin bir tutum almasına dönük yoğun bir diplomasi içerisine girmiştir. Diğer taraftan Türkiye, Suriye içinden çı-

kan meşru muhalefetin yani Suriye Ulusal Koalisyonu’nun güçlendirilmesine yönelik yeterince desteklenmediği için ve meşru muhalefetin kimyasal silah başta olmak üzere tüm saldırılara karşı yardım görmediği için buradaki unsurların içerisinde bazı grupların radikalleşmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulaya gelmiştir. Bu bağlamda Ankara, radikalleşmenin önüne geçilmesi ve Suriye’nin geleceği için etnik, mezhebi, dini ve kültürel fark gözetmeksizin örgütlenen meşru muhalefetin masada olmasını önemli bir mesele olarak görmektedir.

Suriyeli Mülteciler

2013 yılı içerisinde savaşın şiddetini arttırması, yalnızca Türkiye’ye değil; Mısır, Ürdün, Lübnan ve Irak’a iltica eden mültecilerin sayısında büyük bir artışa neden olmuştur. BM’nin kayıtlı verilerine göre; 2013 yılı içerisinde bu beş ülkeye toplamda 1.787.921 Suriyeli iltica etmiştir.⁶⁵ BM raporlarına göre, 16 Aralık 2013 tarihi itibarıyla çatışmaların başladığı günden itibaren 2,3 milyondan fazla Suriyeli ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır.⁶⁶

Ülke	1 Ocak 2013 Suriyeli Mülteci Sayısı	31 Aralık 2013 Suriyeli Mülteci Sayısı
Türkiye	170.912	560.129
Mısır	13.001	131.599
Ürdün	117.312	576.354
Lübnan	129.106	805.835
Irak	67.625	212.000
TOPLAM	497.956	1.787.921

Türkiye, Suriyeli sığınmacılara yönelik 2011 yılında başlatmış olduğu geçici koruma rejimini 2013 yılında da devam ettirmiştir. 2001 tarihli AB direktifi üzerinden, bu “geçici koruma” rejimine bir hukukilik kazandıran Türkiye, “geçici koruma” için makul bir süre olan 2 yıl dolsa da uluslararası hukukun “geri göndermeme” prensibine uyarak, “açık kapı politikası”nı sürdürmüştür. Dolayısıyla sığınmacılarla ilgili “hukuki vasıflandırma” ve “coğrafi sınıflandırma”⁶⁷ konusunda Türkiye kendi pozisyonunu koruyarak yaşanabilecek sıkıntıları aşmak için, resmi olarak “misafir” tanımlaması yaparak, “geçici koruma” statüsü kapsamında süreci yönetmeye çalışmıştır.⁶⁸

Türkiye bağlamında bakıldığında, 2013 yılı içerisinde artan mülteci sayısı, kamp sayısının ve kapsamının da arttırılması ihtiyacını beraberinde getirmiştir. AFAD’ın (Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) 31 Aralık 2013 tarihinde yayınladığı verilere göre Suriye’den gelenler için kurulan 15 çadır kent, 1 geçici kabul merkezi ve 6 adet konteyner kentte 210.358 Suriye vatandaşı bulunmaktaydı. Kamplar dışında yaşayanların sayısı ise yaklaşık 450 bin olarak belirtilmiştir. 31 Aralık 2013 tarihi itibarıyla; Hatay’da 14.999, Gaziantep’te 33.819, Kilis’te 37.372, Şanlıurfa’da

67.389, Kahramanmaraş'ta 15.052, Osmaniye'de 9.098, Adıyaman'da 9.851, Adana'da 11.816, Mardin'de 3.169 ve Malatya'da 7.205 kişi barındırılmaktadır.⁶⁹ Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların yaklaşık % 36'sı 10 kentte bulunan 20 kampa yerleştirilirken, % 64'ü de kampların bulunduğu 10 kentin de aralarında bulunduğu çeşitli şehirlere yerleşmişlerdir. Yine AFAD verilerine göre kamp dışında yaşayan mültecilerin yaklaşık yüzde 20'sinin oturma izni bulunmaktadır.

İl Adı	Kamplarda Yaşayan Mülteci Sayısı (31 Aralık 2013 tarihinde)
Hatay	14.999
Gaziantep	33.819
Kilis	37.372
Şanlıurfa	67.389
Kahramanmaraş	15.052
Osmaniye	9.098
Adıyaman	9.851
Adana	11.816
Mardin	3.169
Malatya	7.205
TOPLAM	210.358

2013'te Suriye İç Savaşının Seyri

2013 yılı Suriye'de iç savaşın sadece daha da kanlı bir safhasına geçildiği dönem olmadı. Silahlı muhalif gruplar içerisinde “İslamcı” çizgideki yapılar bilhassa ülkenin kuzeyinde yükselen güç olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. İslamcı grupların alanda hakimiyet kazanması parçalı bir yapıya sahip Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) da hakimiyet kaybetmesi manasına gelmekteydi. Bu gelişmeler silahlı muhalefetin yapısında değişikliğe yol açarken, rejim tarafında da silahlı unsurlara yeni katılımlar oldu. Lübnan'daki faaliyetleriyle tanınan Hizbullah güçleri Baas rejiminin yanında yer alarak, 2013 itibarıyla aktif olarak Suriye savaşına dahil oldu. Hizbullah gibi tecrübeli bir aktörün sahneye girişi savaşın dengelerine etki etti. Hizbullah haricinde de Irak merkezli bazı Şii silahlı gruplar sahadaki etkinliklerini artırarak savaşın seyrine doğrudan etkide bulundu. Bu gelişmeler savaşan tarafların daha da parçalı hale gelmesine ve çatışmanın daha da çözümsüz bir yapıya bürünmesine sebep oldu. 2013'te Suriye'de yaşanan gelişmeleri kronolojik bir düzen ile okumak devam eden gelişmelerin arka planını anlayabilmek açısından önem taşımaktadır.

Muhaliflerin İlerleyişi

2013 yılı Ocak ayı bir önceki yılda olduğu gibi Suriye ordusunda yaşanan firar hadiselerinin, ivme kaybetse de devam etmesiyle başladı. Sayıları 20 civarında olduğu tahmin edilen Suriyeli subay ve askerler sınırı aşarak Türkiye'ye sığındılar.⁷⁰ Çatışmalar tüm ülke sathında yoğun şekilde devam ederken Ocak ayı bilhassa Şam, Humus ve Halep'te en kanlı çatışmalara sahne olmuştur. 9 Ocak'ta muhalif gruplar Nusret Cephesi (Nusra) ve Ahrar-u Şam (Ahrar) Idlib'deki Taftanaz askeri hava üssüne girerek⁷¹ önemli miktarda cephane ele geçirdiler. Nusra ve Ahrar gibi İslamcı grupların Taftanaz'daki askeri başarısının Beşar Esed'in 6 Ocak'ta gerçekleştirdiği ulusa sesleniş konuşmasının akabinde gerçekleşmesi önem arz etmekteydi. Esed bu konuşmasında bir taraftan siyasi reformlar yapılacağını dile getirirken, diğer taraftan silahlı grupları teröristler olarak nitelendirerek en ağır karşılığın verileceğini belirtti. Aynı konuşmada Esed ülkedeki İslamcılarının, yabancı güçlerin emriyle ülkede yönetimi ele geçirmeye çalıştığını da iddia ederek kendi taraftarlarını aynı zamanda uluslararası çevrelere karşı mobilize etmeye çalıştı.⁷²

15 Ocak'ta Suriye rejiminin gerçekleştirdiği hava saldırısında Halep Üniversitesi hedef olmuş ve sonucunda en az 80 kişi yaşamını kaybetmiştir.⁷³ Eğitim kurumlarının ve öğrencilerin hedef alınması ülkede eğitim sisteminin de kırılgan bir yapıya bürünmesi sürecine etki etmiştir. Ocak ayı boyunca Halep ve Şam'da devam eden çatışmalarda çok sayıda can kaybı yaşanırken 29 Ocak'ta Halep'teki Kuveyk nehrinde başlarından tek kurşunla vurularak infaz edilen 80 kişinin cesetleri bulunmuştur. Bu toplu infaz için muhalifler rejimi suçlarken rejim tarafı da muhalifleri suçlamıştır.⁷⁴ Halep'teki bu çatışmalar mülteci akımının ivme kazanmasına yol açmış ve birçok Suriyeli yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmıştır.

Halep'te bu saldırıların ardından, aynı zamanda Şam'ın kenar mahallelerinde çatışmanın yoğunlaşması, muhaliflerin Halep'te yeniden ilerlemesini sağlamıştır. Muhaliflerin kısa süre içerisinde Halep'in güneydoğusundaki stratejik Şeyh Said bölgesini kontrol altına alması,⁷⁵ Halep'te bulunan el Cerrah hava üssünün ele geçirilmesini kolaylaştırmıştır.⁷⁶ Halep başta olmak üzere bilhassa Suriye'nin kuzeyinde muhalif güçlerin elde ettiği kazanımlarla birlikte Suriye muhalefeti içerisinde, Ahrar-u Şam grubu ve adını bombalı saldırılarla duyuran Nusret Cephesi (Nusra) ön plana çıkmıştır. Bu iki gruba bağlı unsurların etkin olduğu saldırılarla 4 Mart'ta Suriye'nin kuzeyinde bulunan Rakka şehir merkezi muhaliflerin eline geçmiştir. Ülkenin kuzeyinde rejim dışı unsurların alan hakimiyetinin genişlemesi ve "İslamcı" grupların bu yeni kazanımlarda başı çekmesi, bu aktörlerin ileriki dönemde etkinliğini artırmasına ve dolayısıyla da muhalifler içinde sorunların yaşanmasının kapısını aralayacaktır.⁷⁷

SMDK'nın Etkisizliği

Mart ayı sonunda ise kayda değer iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki, 21 Mart'ta Şam'da gerçekleştirilen bombalı bir saldırıda 42 kişi hayatını kaybederken bu isimlerin arasında ayaklanmanın başından itibaren Beşar Esed'in yanında yer alan ülkenin en etkin Sünni din adamı⁷⁸ Şeyh Ramazan el Buti'nin de bulunmasıydı.⁷⁹ İkincisi ise 24 Mart'ta Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu Başkanı Muaz el Hatip'in sosyal medya hesabından yaptığı bir açıklamayla müdahaleden uzak bir şekilde hizmet verebilmek için görevinden istifa ettiğini duyurmasıydı.⁸⁰ Hatip'in istifası, daha çok dış aktörlerin yardım konusunda birçok kez söz vermesine rağmen, somut adımlara gelince bu sözlerin karşılık bulmamasına bir tepki olarak yorumlanmıştır. Ayrıca Nusra gibi diğer grupların güçlenmesi ve muhalefetin gittikçe parçalı yapılara dönüşmesi de bu istifayı tetiklemiştir. Çünkü söz verilen yardımların zamanında ulaşmaması ÖSO içerisindeki çözümleri ve diğer gruplara geçişi hızlandırmıştır. Muhalefet içerisinde bu gelişmeler yaşanırken, Şam kırsalında çatışmaların ve rejimin bombalamalarının dozunun arttığı Mart ayı, savaşın başından bu yana en kanlı ay olarak kayıtlara geçmiştir. Suriye İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (SOHR) verilerine göre 2013 Mart ayında kayıt altına alınabilen ölüm vakası 7000'dir.⁸¹

Suriye siyasi muhalefetinin arayışları Nisan ayında da devam etmiştir. Ulusal Koalisyonun liderliğine Hristiyan asıllı George Sabra seçilmiştir. Ulusal Koalisyon Mart ayında Arap Ligi'nden Suriye'yi temsilen davet almakla birlikte her geçen gün sahadan daha da kopan bir yapıya bürünmekteydi.⁸² Temmuz ayında SMDK tekrar seçime gidip Suudi destekli Ahmed el Carba'yı liderliğe getirdiğinde⁸³ Carba sahadakilerle biraz daha yakın bir profil çizmeye çalışmış ve hatta 2014'de İdlib'deki muhalif komutanlarla buluşmuş ve cephe hattından fotoğraflarıyla saha ile bağlantılı bir lider imajı çizmeye çalışmıştır. Lakin gerek ülke dışındaki siyasi figürlerin sahadakiler tarafından pek makbul görülmemesi, gerekse de SMDK'ya yakın ÖSO unsurlarının alan hâkimiyetini, çoğunluğu "İslamcı" diğer gruplara kaptırması Carba'nın çabalarını boşa çıkarmıştır. Bu yüzden cephedeki gelişmeleri ele alırken SMDK'nın etkisinin oldukça kısıtlı olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Hizbullah Savaşa Giriyor

Suriye siyasi muhalefetinin cepheye etkisi bu kadar sınırlıyken, rejim tarafında ise cepheye doğrudan etki etmeye başlayan yeni bir aktör olarak Hizbullah devreye girmiştir. Daha önceden muhalif kesimlerde çeşitli defalar Hizbullah'ın sınır bölgelerinde çatışmalara dahil olduğu ileri sürülmüştü. Ancak Hizbullah lideri Hasan Nasrallah 30 Nisan'da ilk kez Beşar Esed'e doğrudan destek verdiklerini açıkladı. Esed'in bölgede gerçek müttefiklere sahip olduğunu söyleyen Nasrallah, Suriye'nin ABD, İsrail ve tekkircilerin eline düşmesine izin vermeyeceklerini belirtti.⁸⁴ Nasrallah, Esed yönetimine verdi-

ği desteğin meşruiyetini Filistin meselesi üzerine dayandırmış ve Suriye'nin kaybedilmesini Filistin davasının kaybıyla eşitlemiştir.⁸⁵ Hizbullah'ın özellikle Lübnan-Suriye sınırında artan askeri varlığı, Kalamun bölgesinde rejim unsurlarının muhaliflere baskın çıkmaya başlamasına yol açmıştır. Bunun sonucu olarak da Haziran ayının ilk haftasında Lübnan sınırına yakın Kuseyr şehri Esed güçleri ve Hizbullah güçlerinin ortak kuşatması sonucu rejimin eline geçmiştir.⁸⁶

Hizbullah'ın Suriye'deki çatışmaya doğrudan müdahalesi ve sahadaki dengelerde değişime yol açması, kısa vadede Esed yönetiminin güney Suriye'de ciddi bir ilerleme kazanması sorucunu doğurmuştur. Lakin Hizbullah'ın bu hamlesinin karşılığı savaşın, Lübnan'ı da tehdit edecek bir sürece doğru evrilmesine yol açacaktır. Hizbullah her ne kadar vitrinde olsa da Esed rejimi yanında savaşa katılan tek silahlı unsur Hizbullah güçleri değildi. Bu bağlamda, 2013 yılından itibaren İranlı Şii Afgan milisler Halep'te görünür hale gelirken⁸⁷ Şam'da ise Iraklı Şii milis grubu Asaib Ehl el-Hak rejimin yanında savaşa katılmıştır.⁸⁸ Sınır ötesinden gelen Şii milis grupların savaşa katılımı olası mezhep çatışması tezlerinin bir tarafını tamamlarken öte tarafta da kısa sürede savaşın ve hatta bölgenin en çok tartışılan yapısı haline gelecek bir oluşum olarak Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) örgütü adını duyurmaya başlamıştır.

Savaşın Üçüncü Tarafı: Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)

Nisan'ın ilk haftasında Irak'ta faaliyet gösteren Irak İslam Devleti (İİD) örgütünün lideri Ebubekir el-Bağdadi'den gelen bir açıklama ile İŞİD'in ilanı gerçekleşmiştir. Buna göre Suriye'de faaliyet gösteren Nusra halihazırda İİD'in bir uzantısıdır ve Bağdadi her iki örgütü birleştirerek İŞİD'i ilan etmiştir.⁸⁹ Bu ilana ilk tepki Nusra lideri Ebu Muhammed el-Cevlani'den gelmiştir. Kendisi de bir dönem İİD saflarında ABD güçleri ve Irak güçlerine karşı savaşmış olan Cevlani bu ilanı tanımadıklarını ve Nusra'nın el Kaide lideri Eymen ez-Zevahiri'ye biatlı olduğunu açıklamıştır.⁹⁰ El Kaide lideri Zevahiri de Haziran ayında taraflara mektup yoluyla pozisyonunu bildirmiştir. Buna göre İŞİD'in ilanı iptal edilmelidir ve İİD Irak'ta Nusra'da Suriye'de faaliyetlerine birbirlerinden bağımsız olarak devam etmelidir.⁹¹ Zevahiri'nin çağrısına Bağdadi'den olumlu cevap gelmemiş ve bu ilanın ardından bölge dengeleri yeniden şekillenmeye başlamıştır. Öncelikle Zevahiri ve Cevlani'nin İŞİD ilanına karşı çıkması fakat İŞİD'in bu ilandan geri dönmemesi, el-Kaide merkezi ile Irak'taki bu yapının arasındaki makasın giderek açılmasına yol açmıştır. Bu gergin süreç 2014'te el-Kaide'nin İŞİD ile tüm diyalog yollarının kapanmasına ve kamuoyuna el-Kaide ile İŞİD'in organik bağı kalmadığına dair bir kopuşu ifade eden açıklamanın yapılmasına sebep olmuştur. Yani öncelikle “küresel cihad hareketleri” içinde bir kırılma yaşanmıştır.

Başka bir kırılma ise Suriye muhalefetinin sahadaki hakimiyeti ve Nusra'nın genetiği ile alakalıdır. İŞİD ilanına kadar savaşçıların önemli bir kısmı yabancılardan oluşan Nusra'nın bu ilanın ardından önemli sayıda sa-

vaşçısı IŞİD saflarına geçmiştir. Yerel kaynaklara göre IŞİD'in ilanı en çok yabancı savaşılar üzerinde etkili olmuştur. Tüm yabancı savaşıların yüzde 40'ına yakını ilk etapta IŞİD'e katılırken, bunların içinde Nusra savaşılarının oranının yüzde 60 civarında olduğu tahmin edilmektedir.⁹² Nusra bu önemli savaşı kaybına karşın tahminlerin aksine bir erime sürecine girmemiştir. Yabancı savaşıların kaybı Nusra'nın yerileşmesi sürecini başlatmıştır. Otorite uğruna Suriyeli yerel gruplarla çatışmalara giren IŞİD'in aksine, yerel muhalif unsurlarla Esed'e karşı pragmatik bir işbirliği içinde olan Nusra yerli savaşılar için bir çekim merkezi haline gelmiştir. Bu durum örgütü yerileştirerek toplum tabanında bir karşılık bulmasını sağlamıştır. Sürekli genişleyen alan hakimiyetine rağmen IŞİD'in Nusra gibi bir yerel tabana sahip olamamasını “yerellik” üzerinden okumak mümkündür. Muhalifler ise daha yerel bir Nusra ile işbirliğini öncesinden daha ileri seviyelere taşımışlardır. Lakin IŞİD ilanına karşılık Cevlani'nin el-Kaide'ye olan bağlılığını açıklaması Nusra'yı Suriye'nin resmi el-Kaide unsuru haline getirmiştir. Bu durum da gerek Katar, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi yerel aktörlerin gerekse de ABD'li karar alıcıların Suriye muhalefetine yaklaşımlarında kimi zaman tereddütlere yol açmıştır. Sonuç olarak yeni tabloda IŞİD'in muhalif kanatta bulunan bir yapıdan ziyade farklı bir siyasi ajandaya sahip üçüncü bir taraf olarak Suriye savaşında yer aldığını vurgulamak gerekir.

Kimyasal Saldırı Sonrası Yeni Muhalif Yapılanmalar

Temmuz ayı Humus başta olmak üzere Lübnan sınırına yakın bölgelerde yoğun çatışmalara sahne olurken, Ağustos'un ilk haftasında ise muhalifler Halep'teki Minnig havaalanını ele geçirdi.⁹³ Halep-Gaziantep yolu üzerinde bulunan bu üssün ele geçirilmesi muhaliflere mühimmat açısından büyük katkı sağlarken, Türkiye sınırına yakın bölgelerde muhalif yapılanmaların ne derece etkin olduğunu da göstermiştir. Ağustos ayı muhalif unsurların kuzeydeki ilerlemesiyle başladıysa da savaşın başından bu yana gerçekleşen en büyük katliamlardan birine de sahne olmuştur. 21 Ağustos'un ilk saatlerinde Şam'da rejim ile muhalif unsurların yoğun olarak çatıştığı ve muhalif güçlerin kontrolündeki Guta bölgesine bir kimyasal saldırı gerçekleştirildi. Cobar, Muadamiye ve Erbin semtleri başta olmak üzere sarin gazının kullanıldığı saldırıda yüzlerce sivil hayatını kaybetti. Ayrıntıları yukarıda detaylandırılan kimyasal saldırının ardından, ağustos sonu itibarıyla Suriye'ye askeri müdahale tartışmaları alevlense de devam eden süreç, bu tezleri boşa çıkarmıştır.

Obama yönetiminin Suriye'ye askeri müdahale alternatifini rafa kaldırarak kimyasal silahların imhasına razı olması, ülke içindeki çoğu ÖSO unsuru grubun halk nezdinde imaj kaybetmesi sonucunu doğurmuştur. Bu sonuç ise ABD ile işbirliği yapabilecek potansiyel muhalif grupların etkisinin hızla azaldığı karşılığında ise ABD karşıtı söylemleriyle dikkat çeken “İslamcı grupların” aynı ivmeyle popüler hale geldiği bir süreci başlatmıştır. Bir dönem Halep'teki ÖSO unsuru olan Tevhid Tugayları, Ahrar-u Şam, Sukur

eş Şam ve İslam Ordusu gibi büyük örgütler başta olmak üzere yedi önemli İslamcı grup birleşme kararı alarak Kasım 2013'te "İslami Cephe"yi oluşturdular.⁹⁴ Mevcut birleşik yapısı ve 40 bini aşan savaşçı nüfusuyla⁹⁵ Suriye'nin en büyük muhalif grubu haline gelen İslami Cephe 2013'ün Hizbullah ve IŞİD ile birlikte savaş denklemine soktuğu üçüncü önemli aktör olmuştur. Gerek İslami Cephe'nin ABD'ye karşı soğuk tavırları gerekse de yapıyı oluşturan örgütlerden Ahrar-u Şam'ın ABD tarafından el-Kaide çizgisinde bir yapı olarak görülmesi örgütün Batı'dan aldığı desteği kısıtlamıştır.

Sonuç

Suriye iç savaşı, 2013 yılında derinleşerek katliamların arttığı bir boyuta ulaşmıştır. Uluslararası toplumun bu katliamları durdurmaya yönelik nitelikli bir politika geliştirememesi ve kolektif eylemlilik üzerinde ittifak edememeleri krizin derinleşmesinde en önemli etkidir. Washington'un Suriye politikasındaki düşük yoğunluklu tutumunun, ABD seçimlerinin ardından, 2013 yılında değişikliğe uğrayabileceği beklentisi boşa çıkmıştır. Obama yönetimi, kimyasal silah kullanımını "kırmızı çizgi" olarak belirlese de yıl içinde Suriye'de yüzlerce sivilin öldüğü kimyasal silah saldırısı sonrası da rejime yönelik politikasında sonuç alıcı bir değişikliğe gitmemiştir. Beyaz Saray'ın böyle bir politika izlemesinin en önemli nedenlerinden biri, Suriye'de Esed sonrası süreçte ortaya çıkacak grupların ve mezhepsel çatışmaların "İsrail'in güvenliği" başta olmak üzere bölgesel dengeleri etkileme riskiydi. AB ülkelerinin Suriye politikası ise krizin başından itibaren en temel konularda bile ortaklaşma ve bölünmüşlük üzerinedir. Birlik ülkelerinin Suriye'ye yönelik ortaklaşabildikleri yegane konu rejime yönelik uygulanacak ambargolardır. 2013 yılına gelindiğinde bu ambargonun Suriye muhalefeti lehine gevşetilmesi tartışmaları yoğunlaşmış ve Şubat 2013'te yeni bir karar alınarak sivilin korunmasına yönelik olarak kullanılmak şartıyla, Suriye muhalefetine zırlı araç desteği ve ölümcül olmayan askeri malzeme ve teknik destek sağlanabileceği kararlaştırılmasına rağmen, Almanya'nın insani yardımların dışındaki malzemelerin gönderilmesine soğuk bakmasıyla bu süreç tam olarak işletilememiştir. Rusya Suriye politikasını, en başından itibaren meselenin uluslararası bir sorun olarak ele alınmasından ziyade, bir iç mesele olarak tartışılması üzerine inşa etmiştir. Ancak, BM'de Esed rejimine yönelik alınacak kararlara bariyer koyarak ve doğrudan silah yardımı yaparak Şam yönetimine sürekli destek vermiştir.

2013 yılında Suriye'de krizin gittikçe derinleşmesi üzerine Ankara, Suriye'de daha etkin bir uluslararası eylemlilik üzerine ısrarını devam ettirdi. Suriye muhalefetine daha organize olması için yardımlarını sürdüren AK Parti iktidarı, doğrudan askeri destek için uluslararası topluma çağrılarını yineledi. Türkiye insani yardım koridorunun açılması ve uçuşa yasak bölgenin oluşturulması konularını özellikle gündeme taşıyarak Suriye'de akan kanın biran önce durdurulması için yoğun çaba sarf etti. Erdoğan hükümeti,

Suriye’den gelen mültecilere yönelik açık kapı politikasını devam ettirdi. Bu bağlamda insani krizin hafifletilmesi için istikrarlı bir siyaset izledi. Diğer yandan da Türkiye-Suriye sınırında sıcak çatışmaların beraberinde getirdiği hareketlilik sonucu ortaya çıkan gerilimli süreçle yüzleşen Erdoğan hükümeti, önce Cilvegözü ardından da Reyhanlı’da gerçekleşen patlamalarla bir çok insanın hayatını kaybetmesiyle yaşanan krizleri hem iç politik alanda hem de bölgesel düzlemde yönetmeye çalıştı. Türkiye, Esed rejimine bir askeri müdahalenin yapılmaması durumunda, mevcut muhalefetin de gittikçe zayıflayacağını ve Esed’in iktidarını sağlamlaştıracağını savundu. Ayrıca meşru muhalefete uluslararası yardımın gelmemesi ve savaşın gittikçe uzaması durumunda, muhalefetin içinden bir takım grupların radikal uçlara savrulacağını bir çok kez dile getirdi.

Kronoloji

- **9 Ocak:** Baas rejimi, muhaliflerle varılan mutabakat sonucu dört Türkiye vatandaşının da bulunduğu 2 bin 130 sivil tutukluyu serbest bıraktı. Muhalifler de ellerindeki İranlı 48 kişiyi serbest bıraktı.
- **16 Ocak:** SMDK “geçiş hükümeti” konusunu tartışmak üzere İstanbul’da toplandı.
- **20 Ocak:** Suriye Ulusal Koalisyonu (SUK) Türkiye temsilciliği görevine eski Suriye Enerji Bakanı Abdo Hüsameddin’i atadı.
- **21 Ocak:** SMDK, İstanbul’da gerçekleştirilen toplantı sonucunda, gerekli siyasi ve maddi desteğin sağlanamaması nedeniyle ülkede bir geçiş hükümeti kurma planını ertelediğini açıkladı.
- **28 Ocak:** Başbakan Erdoğan Suriyeli mülteciler konusunu görüşmek üzere Katar’a bir ziyaret gerçekleştirdi.
- **6 Şubat:** CHP, Sosyalist Enternasyonel toplantısının sonuç bildirisinde Esed’e yönelik eleştirilerin bulunduğu kısma itiraz ederek bu bölümü değiştirmeye çalıştı.
- **6-7 Şubat:** 12. İslam İşbirliği Teşkilatı Zirvesi’nde Suriye’yi değerlendirmek üzere Türkiye, Mısır, İran ve Suudi Arabistan’ın yer alacağı bir mekanizmanın kurulması kararlaştırıldı.
- **11 Şubat:** Cilvegözü Sınır Kapısı’nda Suriye plakalı bombalı bir araçla gerçekleştirilen saldırıda 13 kişi hayatını kaybetti.
- **3 Mart:** Suriye Devlet Başkanı Beşar Esed, Türkiye’yi, Suriyeli mültecilere terörist ve silah göndermekle suçladı. Esed ülkedeki şiddetin durması için Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile konuşulması gerektiğini belirtti.
- **7 Mart:** CHP milletvekillerinden oluşan bir heyet Beşar Esed ile görüştü.
- **11 Mart:** Hatay ilinin Reyhanlı ilçesindeki Cilvegözü Sınır Kapısı’nda meydana gelen patlamayla ilgili olarak Türk ve Suriye uyruklu sekiz kişi gözaltına alındı.
- **17 Nisan:** Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Rus mevkidaşı Sergey Lavrov Suriye krizini masaya yatırdı. Lavrov, Suriye’de yönetim değişikliğine karşı olduklarını bir kez daha yineledi.
- **21 Nisan:** Suriye Halkının Dostları Grubu Dışişleri Bakanları Toplantısı İstanbul’da gerçekleştirildi.
- **2 Mayıs:** Şanlıurfa’daki Akçakale Sınır Kapısı’nda Türkiye’ye girişlerine izin verilmeyen Suriyeliler ateş açarak bir Türk polis memurunun ölümüne sebep oldu.
- **9 Mayıs:** Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Suriye’de uçuşa yasak bölge ilan edilmesini destekleyeceklerini belirtti.
- **11 Mayıs:** Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde iki bomba yüklü aracın patlatılması sonucu 53 kişi hayatını kaybederken 100’ün üzerinde kişi yaralandı.

- **13 Mayıs:** Başbakan Erdoğan Reyhanlı saldırısının ardında Suriye rejiminin olduğunun kesinleştğini söyledi.
- **14 Mayıs:** Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Suriye muhalefeti içinde yer alan “Hepimiz Suriyeliyiz” Konferansı’nın Nusayri temsilcileriyle bir araya geldi.
- **16 Mayıs:** Avrupa Parlamentosu’nun (AP) Sosyalist Grup Başkanı Hannes Swoboda , CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun Brüksel ziyareti sırasında “Esad ile Erdoğan arasında ton farkı var” ifadelerini kullanması üzerine yaptığı yazılı bir açıklamayla Kılıçdaroğlu’ndan sözlerini düzeltmesini istedi.
- **18 Mayıs:** Başbakan Erdoğan, Suriye ve Reyhanlı konusunu da konuşmak üzere ABD’ye bir ziyaret gerçekleştirdi.
- **23 Mayıs:** Suriye’nin Dostları Grubu Çekirdek Toplantısı Ürdün’ün başkenti Amman’da gerçekleştirildi.
- **27 Mayıs:** İstanbul’da toplantı yapan SMDK, yönetimi genişletme konusunda uzlaşma sağlayamadı.
- **25 Temmuz:** Demokratik Birlik Partisi (PYD) Eşbaşkanı Salih Müslim Türkiye’ye gelerek Dışışleri Bakanlığı’ndan bazı üst düzey yetkililerle görüşmeler gerçekleştirdi. Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Suriye Kürtleri’nin Suriye muhalefeti dışında kalmaması gerektiğini dile getirdi.
- **31 Ağustos:** Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Suriye’ye yönelik uluslararası bir askeri hareketin uzun süreli olması gerektiğini vurguladı.
- **16 Eylül:** İstanbul’da toplanan Suriyeli Muhalif ve Devrimci Ulusal Güçler Koalisyonu’nun (SMDK) üyeleri geçici başbakan olarak Ahmed Tuma’yı seçti. Başından beri bu oluşumdan uzak duran SKUK (Suriye Kürt Ulusal Konseyi) ise SMDK ile aktif işbirliğine girdi.
- **20 Eylül:** Suriye’ye ait bir helikopter sınır güvenliğini ihlal ettiği gerekçesiyle Malatya’dan havalanan iki Türk jeti tarafından füzeyle vuruldu.
- **3 Ekim:** TBMM, Suriye’ye ilişkin, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve buna imkan sağlayan gerekli düzenlemelerin Hükümet tarafından belirlenecek esaslara göre yapılması için hükümete verilen yetkinin süresinin bir yıl daha uzatılmasını kararlaştırdı.
- **14 Kasım:** Suriye muhalefeti, İstanbul’daki genel kurul toplantısında geçici kabineyi belirledi.
- **31 Aralık:** AFAD, Suriye’den gelenler için kurulan 15 çadır kent, 1 geçici kabul merkezi ve 6 adet konteyner kentte 210.358; kamplar dışında ise yaklaşık 450 bin Suriyelin mültecinin bulunduğunu belirtti.

Notlar

- 1 Bu makalenin bazı bölümlerinde şu çalışmadan yararlanılmıştır: Nebi Miş, "Türkiye'nin Suriye Politikası 2013" Türk Dış Politikası Yıllığı 2013, SETA, 2014.
- 2 "Suriye'de isyanın ikinci yılı", Al Jazeera Türk, 15 Mart 2013.
- 3 Bu konuda geniş bir analiz için bkz. Kılıç Buğra Kanat, "Obama'nın İkinci Döneminde Amerikan Dış Politikası, SETA Analiz, 16 Mayıs 2014.
- 4 "Obama Shows Talent for Arm-Twisting, and Raises Hopes on Peace Effort", The New York Times, 23 Mart 2013.
- 5 "Syria's Crisis and the Global Response", Council on Foreign Relations (CFR), 11 Eylül 2013.
- 6 Jeremy Sharp ve Cristopher Blanchard, "Armed Conflict in Syria: U.S. and International Response", Congressional Research Service, s. 11, 14 Haziran 2013.
- 7 "Kerry says doubling U.S. non-lethal aid to Syrian opposition", Reuters, 21 Nisan 2013.
- 8 Daniel Bayman, "Around the Halls: U.S. Foreign Policy and Syria", Brookings, 28 Haziran 2013.
- 9 Jeremy Sharp ve Cristopher Blanchard, "Armed Conflict in Syria: U.S. and International Response", Congressional Research Service, s. 25, 14 Haziran 2013.
- 10 "John Kerry statement on US intervention in Syria", The Guardian, 30 Ağustos 2013.
- 11 "U.S., Russia agree on Syria weapons, Obama says force still option", Reuters, 14 Eylül 2013.
- 12 "Syria crisis: France and Britain move a step closer to arming rebels", The Guardian, 14 March 2013.
- 13 "Syrian arms embargo divides EU" Deutsche Welle, 16 March 2013.
- 14 Dimitri Trenin, "The Mythical Alliance Russia's Syria Policy", Carnegie, s.20, http://carnegieendowment.org/files/mythical_alliance.pdf
- 15 "Russia accuses U.S. of double standards over Syria", Reuters, 22 Şubat 2013.
- 16 "Russia claims Syria rebels used sarin at Khan al-Assal", BBC, 9 Temmuz 2013.
- 17 "Syria crisis: 'No deal' on Iran presence at peace talks", BBC, 20 Aralık 2013.
- 18 "Russia dismisses uproar over arms sale to Syria", Press Tv, 17 Mayıs 2013.
- 19 Richard Price "No Strike, No Problem", Foreign Affairs, 5 Eylül 2013.
- 20 "5 aşamalı plan önerdi", Anadolu Ajansı, 6 Ocak, 2013.
- 21 "Syria's Bashar al-Assad calls on foreign countries to end support for rebels", The Guardian, 6 Ocak 2013.
- 22 "Başbakan: Esad hedef saptırıyor", Hürriyet, 7 Ocak 2013.
- 23 "Esad'ın barış planı", Al Jazeera Türk, 6 Ocak, 2013.
- 24 "Syrian opposition, West reject Assad 'peace plan'", Al Arabiya, 7 Ocak 2013.
- 25 "Muhaleflerden Esad'e ret", Al Jazeera Türk, 7 Ocak, 2013.
- 26 "Davutoğlu: Bedelini ödediğimiz her sürecin içerisinde olmalıyız", Radikal, 3 Şubat 2013.
- 27 "Gül: Suriye meselesi içimizi yakıyor", Star, 7 Şubat, 2013.
- 28 Ali Salih Abdullah, Cenevre 2... Fırsatlar ve korkular, Al Jazeera Türkiye, 11 Kasım 2013.
- 29 "Give Syria peace, not a process", The Guardian, 27 Ekim 2013.
- 30 "11 ülke Dışişleri Bakanları Londra'da Suriye'deki gelişmelerideğerlendirdi", www.mfa.gov.tr...
- 31 Nebi Miş, "Suriye'de çözüm hâlâ çok uzakta", Al Jazeera, 18 Şubat 2014,
- 32 "Government Assessment of the Syrian Government's Use of Chemical Weapons on August 21, 2013", The White House Gov, 30 Ağustos 2013.

- 33 "BM ekibi Suriye'den ayrıldı", Al Jazeera Türk, 31 Ağustos, 2013.
- 34 "ABD müdahalede kararlı", Al Jazeera Türk, 31 Ağustos, 2013.
- 35 "Senate committee approves resolution authorizing U.S. strike on Syria", Washington Post, 4 Eylül, 2013.
- 36 "Obama Delays Syria Strike to Focus on a Russian Plan", NY Times, 10 Eylül 2013.
- 37 "Cameron forced to rule out British attack on Syria after MPs reject motion", The Guardian, 29 Ağustos, 2013.
- 38 "French Release Intelligence Tying Assad Government to Chemical Weapons", The New York Times, 2 Eylül, 2013.
- 39 Obama Calls Russia Offer on Syria Possible 'Breakthrough', The New York Times, 9 Eylül, 2013.
- 40 "Esed'den 'kimyasal' manevra", Al Jazeera Türk, 13 Eylül, 2013.
- 41 "BM'nin yol haritası", Al Jazeera Türk, 8 Ekim, 2013.
- 42 "Forensic Details in U.N. Report Point to Assad's Use of Gas", New York Times, 16 Eylül 2013.
- 43 "Syria: Government Likely Culprit in Chemical Attack", HRW, 10 Eylül 2013.
- 44 "What's the evidence of Syrian chemical weapons attack?", CNN, 4 Eylül 2013.
- 45 "Erdoğan: Uğra çekil olmaz", Al Jazeera Türk, 31 Ağustos, 2013.
- 46 "Davutoğlu: Şam'daki saldırı rejimi gerçekleştirdiği ispatlı", BBC Türkçe, 30 Ağustos, 2013.
- 47 "Suriye tezkeresi kabul edildi", Radikal, 3 Ekim, 2013.
- 48 "17 polis Lazkiye'den aldılar", Hürriyet, 13 Mart, 2013.
- 49 "Türkiye bizden destek istemedi", CNN Türk, 13 Şubat, 2013.
- 50 "Olayın arkasında Suriye rejimi var", Yeni Şafak, 13 Mayıs, 2013.
- 51 "Syria denies Turkey Reyhanli car bombs role", BBC, 12 Mayıs, 2013.
- 52 "Nine Suspects Detained Over Reyhanlı Bombings", Daily Sabah, 12 Mayıs, 2013.
- 53 "Polisten Reyhanlı saldırısı açıklaması", Hürriyet, 3 Ekim, 2013.
- 54 "Başbakan'ın ABD ziyaretinden detaylar", Sabah, 17 Mayıs 2013.
- 55 "Türk jeti Suriye helikopterini vurdu", ntvmsnbc, 16 Eylül 2013.
- 56 "Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun Beşinci Büyükelçiler Konferansı Kapsamında Verilen Akşam Yemeğinde Yaptıkları Konuşma, 2 Ocak 2013, Ankara", www.mfa.gov.tr...
- 57 "Geçiş Hükümeti Ertelendi", Al Jazeera Türk, 21 Ocak, 2013.
- 58 "Suriye muhalefeti Türkiye temsilcisini atadı", Akşam, 20 Ocak, 2013.
- 59 "PYD lideri: 'Türkiye'de barış olursa, biz de Suriye muhalefetine katılırız", Haber Sol, 3 Mayıs, 2013.
- 60 "Salih Müslim: Türkiye Kürtlerin varlığından rahatsız değil", Radikal, 27 Temmuz, 2013.
- 61 "Al-Qaeda recruits entering Syria from Turkey safehouses", The Telegraph, 30 Ekim, 2013.
- 62 "Arms Airlift to Syria Rebels Expands, With Aid From C.I.A.", New York Times, 24 Mart, 2013.
- 63 "El Kaide'yi barındırmamız söz konusu olamaz", Al Jazeera Türk, 7 Kasım, 2013.
- 64 "Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun CNNTürk Televizyonuna Verdikleri Özel Mülakat, 3 Ekim 2013, Ankara", www.mfa.gov.tr...
- 65 "Syria Regional Refugee Response", UNHCR, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/>
- 66 "Suriye Krizi", BMMYK, <http://www.unhcr.org.tr/?content=417>
- 67 <http://www.unhcr.org/pages/49da0e466.html>.

- 68 "Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler", UNHCR, http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/faq_-_turkish.pdf
- 69 "AFAD Basın Duyurusu", 30 Aralık 2013, <https://www.afad.gov.tr/TR/HaberDetay.aspx?ID=12&icerikID=2668>
- 70 "At least 20 soldiers, including a general, defected from the army and fled to Turkey, Turkish diplomat says", Al Jazeera, 1 Ocak 2013.
- 71 "Rights group: Rebels claim to take control over Taftanaz military base in Idlib province", Al Jazeera, 9 Ocak 2013.
- 72 "Syria's Assad Offers Reforms as Government Fights 'Terrorists'", Bloomberg, 7 Ocak 2013.
- 73 "Syria Exclusive: Proving the Assad Jet Fighter's Attack on Aleppo University", EA Worldview, 23 Ocak 2013.
- 74 "Dozens of men found 'executed' in Syria", Al Jazeera, 29 Ocak 2013.
- 75 "Syrian activists: Rebels advance near airport" The Daily Star, 2 Şubat 2013.
- 76 "Syrian rebels 'capture' air base in Aleppo", Al Jazeera, 12 Şubat 2013.
- 77 David Kenner, "Assad loses a city", Foreign Policy, 5 Mart 2013.
- 78 Thomas Pierret, Baas et Islam en Syrie: La Dynastie Assad face aux Oulémas, PUF, 2011, s.318.
- 79 "Sheikh Mohammad Said Ramadan Al Buti, Syrian Pro-Assad Cleric, Killed In Damascus Bombing", The Huffington Post, 22 Mart 2013.
- 80 "Leader of Syrian opposition Mouaz al-Khatib resigns citing lack of support from international community", The Independent, 24 Mart 2013.
- 81 "March 'deadliest month' in Syria's war", Al Jazeera, 2 Nisan 2013.
- 82 "Arab League offers Syria seat to opposition", Al Jazeera, 6 Mart 2013.
- 83 "Syrian National Coalition elects Ahmed Jarba as president", Şark-ül Evsat, 6 Temmuz 2013.
- 84 "Hezbollah is helping Assad fight Syria uprising, says Hassan Nasrallah", The Guardian, 30 Nisan 2013.
- 85 "Hezbollah admits its troops fighting in Syria", The Times of Israel, 25 Mayıs 2013.
- 86 "Syrian army regains strategic city of Qusayr", Al Jazeera, 6 Haziran 2013.
- 87 Phillip Smyth, "Iran's Afghan Shiite Fighters in Syria", The Washington Institute, 2014.
- 88 "Iraqi Shiites join Syria war", Al Monitor, 29 Ekim 2013.
- 89 "Qaeda in Iraq confirms Syria's Nusra is part of network", AFP, 9 Nisan 2013.
- 90 "Syria group 'pledges allegiance' to al-Qaeda", Al Jazeera, 10 Nisan 2013.
- 91 "Eymen El Zevahiri'nin Irak İslam Devleti ve Nusret Cephesi'ne mektubu", Timeturk, 13 Haziran 2013.
- 92 Richard Barrett, "Foreign Fighters in Syria", The Soufan Group, Haziran 2014.
- 93 "Syrian rebels capture military airport near Turkey", Reuters, 5 Ağustos 2013.
- 94 "Aron Lund, 'The Politics of the Islamic Front, Part 1: Structure and Support', Carnegie, Ocak 2014.
- 95 "Factbox: Syria's rebel groups", Reuters, 9 Ocak 2014.